

Külkereskedelmünk átalakulásának jellemző vonásairól

ABONYI GYÖNGYI

A külkereskedelem jelentősége

Hazánk nyitott gazdaságú ország, így a nemzetközi munkamegosztáson alapuló, más országokkal fenntartott gazdasági kapcsolatok nemzetgazdaságunk életében alapvető fontosságúak. Nyitottságunkat természeti, társadalmi, gazdasági, műszaki-technikai tényezők együttesen határozzák meg. (Többek között ásványi és egyéb nyersanyagokban, valamint energiahordozókban való relatív szegénységünk, éghajlati adottságaink, az ország viszonylag kis területe és népességszáma, gazdaságunk fejlettsége, termelési tradíciója, sajátos struktúrája, technikai színvonala, a gazdaságpolitikai szabályozás mikéntje stb.)

Strukturális értelemben vett nyitottságunk mértéke – amelyet a külkereskedelmi forgalmunknak valamely aggregált nemzetgazdasági mutatóhoz való viszonyításával nyerünk – valóban jelentős, ám kereskedelem- és gazdaságpolitikai, ill. gazdaságpolitikai nyitottságunk foka hosszú időn át elmaradt a kívánatostól. Részben az importverseny hiányához kapcsolódóan, részben pedig a nemzeti valuta át nem válthatóságával összefüggésben jelentős korlátok álltak (és részben még ma is állnak) a világgazdasági integrálódás előtt. Nemzetközi gazdasági kapcsolataink kiszélesítése terén az utóbbi időszakban jelentőset léptünk előre és várhatóan néhány éven belül a legfőbb korlátok leomlásával egy minőségileg új szakaszba jutunk. Hazánk számára különösen fontos a külkereskedelem intenzitásának és hatékonyságának növelése, mert ez olyan társadalmi és területi munkamegosztást eredményez, amelynek kiaknázása gazdasági fejlődésünk szempontjából alapvető fontosságú.

Külkereskedelmünk intenzitásának mértéke az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom nagyságával fejezhető ki. Ennek megítéléséhez célszerű nemzetközi összehasonlítást végezni a volt szocialista országokra és a tőkés országokra vonatkozóan (1., 2. táblázat).

1. táblázat. Az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom alakulása* a volt KGST-országokban

Ország	Rubel/fő		
	1980	1988	1988/1980
Bulgária	1492	2426	1,62
Csehszlovákia	1322	2096	1,58
Lengyelország	697	861	1,23
Német Dem. Köztársaság	1536	2278	1,48
Románia	763	686**	0,90***
Szovjetunió	354	466	1,31
Magyarország	1940	3512	1,81

**1986

***1986/1980

Forrás: Külker. Stat. Évk. 1989

Az 1. táblázat lehetővé teszi Magyarország relatív helyzetének megítélésén kívül az ún. szocialista relációjú külkereskedelmi forgalom időbeni változásának értékelését is. A táblázatból kitűnik, hogy mind 1980-ban, mind pedig 1988-ban hazánk első helyen állt az egy lakosra jutó forgalom értékét tekintve. A szórás terjedelme (R) a két szélső értéket mutató ország (Szovjetunió és Magyarország) esetében 1980 és 1988 között csaknem kétszeresére nőtt ($R_{1980} = 1586$, $R_{1988} = 3046$).

A növekedés ütemét tekintve szintén hazánk tűnik ki a fejlődés dinamikájával (8 év alatt az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom 81 %-kal nőtt). Nem foglalunk azonban el ilyen kedvező helyet a tőkés országok körében (2. táblázat).

2. táblázat. Az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom alakulása néhány tőkés országban és Magyarországon

Ország	USD/fő	
	1980	1988
Ausztria	5585	8908
Belgium és Luxemburg	13360	18014
Dánia*	7213	10603
Franciaország	4584	6094
Görögország	1604	..
Hollandia	10649	13778
Jugoszlávia	1300	1093
Nagy-Britannia*	4200	5862
Német Szövetségi Köztársaság	6188	9374
Norvégia*	8673	10889
Olaszország	3107	4627
Svájc	10359	16565
Svédország*	7758	11357
Magyarország**	1574	1775

* Közvetlen és reexport forgalom

** 1980-ban kereskedelmi, 1988-ban pedig hivatalos deviza árfolyamon számítva

Forrás: l. az 1. táblázatnál.

A táblázatból megállapítható, hogy a tőkés országokhoz képest (Jugoszláviát leszámítva) mind a forgalom nagyságát, mind pedig növekedési ütemét tekintve nagymértékben lemaradtunk.

A magyar gazdaság sikeres európai és világpiacon integrációja a gazdasági átalakulás és fellendülés záloga. A piacgazdaság megteremtése a gazdaság nyitottsága, az adósságterhek és a piaci súlypontváltozás miatt elválaszthatatlan a külgazdasági politika megújításától. A külgazdaság eredményessége pedig döntően meghatározza nemzetközi fizetőképességünk alakulását, gazdasági visszaesésünk megállítását, a negatív tendencia megfordítását, valamint a fejlett országokhoz való felzárkózást. Gazdaságunk jövőbeni kedvező alakulásához elengedhetetlenül fontos a külföldi működőtőke fokozott beáramlása, ami kulcsfontosságú az adósságkezelés, a piacgazdasági folyamatok kibontakoztatása és a termelés műszaki-technológiai korszerűsítése szemszögéből.

Hazánk adósságállománya meghaladja a 21 milliárd dollárt (1989), ami az éves exportunk másfélszeresének felel meg. Az adósságállomány kamatterheinek fizetése eléri a GDP 4–5%-át, és évi konvertibilis exportunk mintegy negyedét emészti fel. Az évi adósságtörlesztési kötelezettségünk kb. 2 milliárd dollár, ehhez járul további 1,5 milliárd dollár kamattörlesztés.

A fenti terhek és kötelezettségek miatt is érthető, hogy gazdaságpolitikánkon belül a helyes külgazdaságpolitika kulcsfontosságú.

Hazánk külkereskedelmének főbb jellemzői

Az elmúlt évtizedben a külpiaci forgalmunk dinamikus növekedést mutatott (3. táblázat). Különösen pozitívan értékelhető a nem rubel elszámolású export kiemelkedő növekedési üteme. Ez a nagymértékű felfutás a rubel elszámolású export korlátozása mellett, a dereguláció és liberalizáció hatásaként, valamint a termelő vállalatok alkalmazkodásaként is elkönnyelhető.

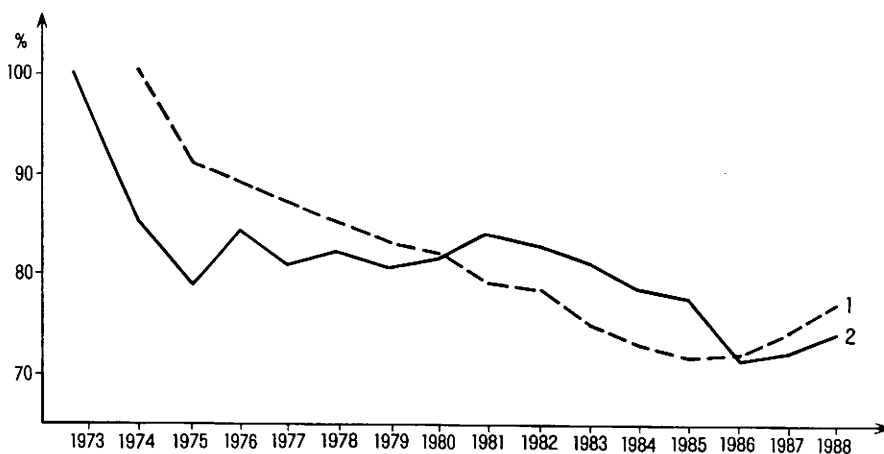
Nem lehetünk azonban elégedettek a cserearány-változás romló tendenciájával (1. ábra). A magasan fejlett országok a világpiacon árány-változásokra gyorsan tudnak reagálni, mi viszont e téren még eléggé rugalmatlanok vagyunk.

Sajátos átalakuláson ment keresztül hazánk külkereskedelmének iránya, ill. területi szerkezete is. Az 1945 előtti nyugati orientációt a világháborút követően a keleti orientáció túlsúlya váltotta fel.

3. táblázat. Külkereskedelmi forgalmunk volumenindexének devizacsoportok szerinti alakulása (1980 = 100)

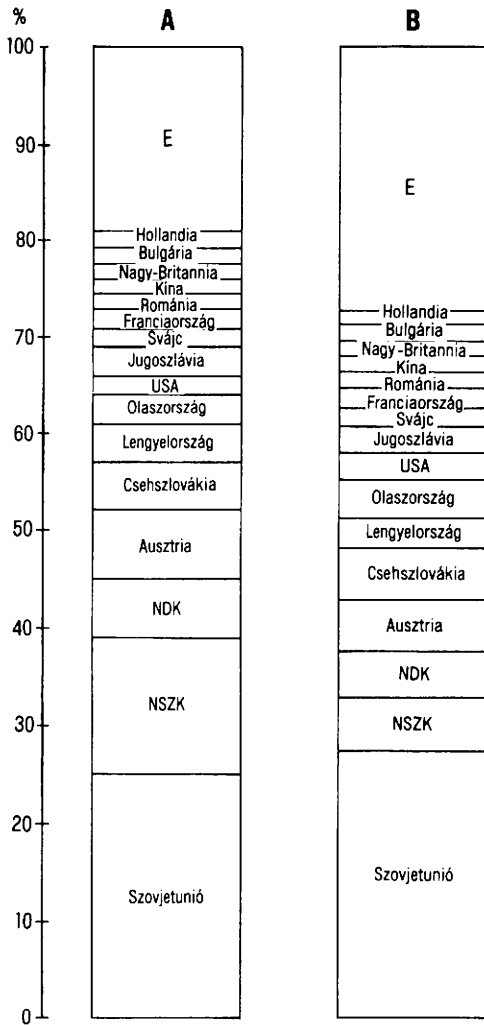
Év	Behozatal		Kivitel	
	Rubel	Nem rubel	Rubel	Nem rubel
	elszámolás		elszámolás	
1981	96,2	106,0	103,8	104,4
1982	98,1	97,2	107,6	110,5
1983	101,1	96,1	116,1	116,4
1984	100,5	98,7	124,2	124,6
1985	100,1	114,3	134,5	127,7
1986	104,0	116,0	134,2	122,3
1987	108,1	116,9	136,3	128,5
1988	111,2	113,6	136,8	144,2
1989	103,5	121,8	128,6	151,4

Forrás: 1. az 1. táblázatnál

1. ábra. Cserearányindexünk alakulása 1973–1988 között (1973 = 100%). – 1 = rubel elszámolású; 2 = nem rubel elszámolású relációban

Jóllehet, 107 országból importálunk, és 145 országba exportálunk, mégis az egyes kereskedelmi partnerek áruforgalmunkban betöltött szerepe igen nagy eltéréseket mutat (2. ábra). Az ábráról leolvasható, hogy 1988-ban teljes behozatalunk több mint 50%-át a Szovjetunió, az akkor még két német állam és Ausztria adta, míg kivitelünk mintegy 50%-a a Szovjetunióba, a két Németországba, Ausztriába, Csehszlovákiába és Lengyelországba irányult. (Ez a helyzet azóta nagymértékben megváltozott.)

2. ábra. Magyarország legfontosabb külkereskedelmi partnerei, 1988. – A = behozatal; B = kivitel; E = egyéb országok

Az export-import kapcsolatában kiemelkedő fontosságú a mérlegkapcsolat. A magyar külkereskedelmi forgalom összesített mérlegében az export és az import között korábban sem túl stabil egyensúly az első olajárrobbanást követően, a külkereskedelmi struktúra alacsony hatékonyságának felszínre kerülése következtében a korábbinál jelentősebb mértékben megbomlott és új helyzet elé állította a nemzetgazdaságot. Az összesített mérleghiány nagysága 1978-tól kezdve csökkenő tendenciát mutat, azonban a kumulált mérleghiány egyre nagyobb terhet rótt nemzetgazdaságunkra. (Ha pl. az 1976–81-es évek deficitjeit összeadjuk, és az így kapott értéket összehasonlítjuk az 1981-es összkivitel nagyságával, akkor nyilvánvaló, hogy miért volt kénytelen az ország kölcsöntőkefelvételhez folyamodni.)

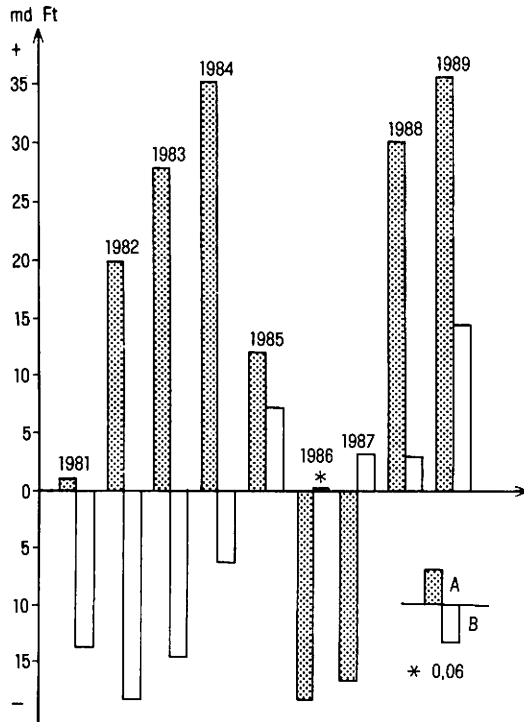
1981-től a rubel- és a dollár-elszámolású külkereskedelmi egyenlegünk eltérő előjelű volt. (Az elszámolási módok szerinti csoportosítás nem fedi a relációs csoportosítást, ami elsősorban a volt szocialista országokkal folytatott konvertibilis elszámolású kereskedelemmel magyarázható.) (3. ábra). Az összesített egyenleg utóbbi 10 évi alakulása azonban – 1986-ot és 1987-et leszámítva – pozitív tendenciát mutat. Ebből az időszorból különösen kiemelkedik kedvező alakulásával az 1988-as, az 1989-es és az 1990-es év.

A külgazdasági egyensúlyi célok érdekében az elkövetkező három évben a hazai összkivitel dinamikus növelését tervezzük. Minőségileg új feladatot jelent exportunk mintegy 30%-os bővítése. Ez nem egyszerű mennyiségi növelési terv, hanem feltételezi az export szerkezetének, minőségének, árszorzóinak javulását és piacképességének erősödését. Az export növelése nélkülözhetetlen az ország fizetőképességének fenntartásához, a gazdaság átalakításához. A külgazdasági kapcsolatok erőteljes növelése és a versenyképes export árualapok bővítése szükségessé teszi a piacgazdaságban általánosan elfogadott ösztönző eszközök alkalmazását.

Hazánk exportja nagyobb arányban részesedik a világ exportjából, mint Magyarország termelése a világ termeléséből, mint lakosságunk a világ lakosságából és területünk a kontinensek területéből. Ennek ellenére hosszú távon világkereskedelmi jelentőségünk csökkenő tendenciát mutat.

Hazánk területe a világ területének 0,68, lakossága a világ lakosságának 2,07 ezreléke, exportja a világexportnak 3 ezreléke.

Az a „marginalizálódás”, ami a világgazdaságban hazánkat érintően hosszú távon lejátszódott, kedvezően, ám kínálati és piaci szerkezetünkkel, valamint külkereskedelmünk alacsony hatékonyságával függ össze. A külkereskedelem hatékonyságát a külpiazi szervezet „megfelelősége” nagymértékben befolyásolja. Jóllehet, a magyar külkereskedelem külső piaci szervezete az elmúlt évtizedekben bizonyos mértékben korszerűsödött, mégis összességében az alapstruktúra mintegy negyven éve változatlan, így mindenképpen elavult (4. táblázat).

3. ábra. Külkereskedelmi forgalmunk egyenlegének alakulása devizacsoportok szerint, 1981–1989 között (md Ft). – A = rubel elszámolások; B = nem rubel elszámolások

4. táblázat. Magyarország részesedése a világexportból

Év	%
1913*	3,00*
1938	0,66
1955	0,65
1970	0,70
1980	0,44
1986	0,43
1989	0,30

* A trianoni határrendezés előtti állapot

** Becsült adat

Külkereskedelmünk szervezeti fejlődése

A deregulációs folyamatok sajátosságai

A külkereskedelem szervezeti rendszerének létrejötte és fejlődése szoros kapcsolatban áll a külkereskedelem előtt álló feladatokkal. A magyar külkereskedelem szervezeti rendszerének fejlődése négy szakaszra tagolható (DEÁK J. 1987). Az *első szakasz* jellemzője a szakosított külkereskedelmi vállalatok rendszerének kialakulása volt. Az államosítás után a magyar külkereskedelem állami monopóliummá lett, és ennek megfelelően a külkereskedelmi miniszter – mint a monopólium gyakorlásának letéteményese – meghatározott árukra szakosodott külkereskedelmi vállalatokat alapított. Ezek a vállalatok adott termékek külföldi eladásával, ill. külföldről történő beszerzésével foglalkoztak. Ezekkel a szakkülkereskedelmi vállalatokkal az volt a cél, hogy a külkereskedelem irányítható és ellenőrizhető legyen, valamint az, hogy a belső és a külső versenyt kizárja. A szakosított külkereskedelmi vállalatok rendszerének kialakulása 1945 után kezdődött és 1948-tól meggyorsult.

A *második szakasz*, amely 1957-től 1968-ig tartott, a kisebb mértékű szervezeti „lazítás” időszaka volt. 1957-ben nyolc iparvállalat kapott saját termékeinek értékesítéséhez exportjogot (pl. az Egyesült Izzó Rt., a Ganz Árammérőgyár stb.), ugyanakkor új külkereskedelmi vállalatok is létesültek (pl. a Hungarofruct Zöld-ség-Gyümölcs Szövetkezeti Export Vállalat, a MAVAD Magyar Vadkereskedelmi Szövetkezeti Vállalat stb.). Ebben az időszakban kétirányú mozgás jellemzi a szervezeti átalakulást. Míg az egyik oldalról bővül a külkereskedelmi vállalatok köre, a másik oldalról a Külkereskedelmi Minisztérium bizonyos összevonásokat végez. Önálló külkereskedelmi jogot kap viszont a Magyar Villamos Művek Tröszt.

Összességében ebben a szakaszban az iparvállalatok (közvetlen) részesevé a külkereskedelmünkben a minimális volt.

A *harmadik szakasz* az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésével kezdődött és 1979-ig tartott. Ebben az időszakban jelentős változások következtek be a külkereskedelem szervezeti rendszerének fejlődésében. Megindult egy törekvés a termelés és a külső piaci realizálás gazdasági egységének megteremtése érdekében, hogy a termelővállalat közvetlenül tudja érzékelni a külső piacok értékítéletét. E cél a vállalatoknak a gazdasági eredményekben való közös érdekelttségével kívánták elérni, de a termelővállalatok export- és importjogot is kérhettek. (Pl. ha a vállalat eredményei nagymértékben függtek az exporttól, vagy ha pl. a közvetlen importlebonnyoltás műszakilag-kereskedelmileg indokolt volt). Ebben a szakaszban az elszámolási formákban a bizományosi rendszer kapott elsőbbséget.

1979-ben összesen 35 szakosított külkereskedelmi vállalat és 9 ügynöki vállalat mellett 84 termelő, kereskedelmi és szolgáltató, valamint 2 fővállalkozó vállalat volt jogosult külkereskedelmi tevékenység folytatására. Közülük 53 saját nevében és saját szervezettel, 31 pedig más formában élt e joggal.

A *negyedik szakasz* 1979-től a 80-as évek végéig tartott. Ezt a szakaszt igen jelentős mennyiségi és minőségi változások jellemezték. Ekkorra már kiéleződött a világgpiacon a piacokért folytatott harc. A világgazdasági folyamatokhoz csak azok a nemzetgazdaságok tudnak alkalmazkodni, amelyekben a gazdálkodó egységek képesek mérlegelni tevékenységük hasznosságát és arra tudnak a termelésben és a forgalomban specializálódni, amire adottságaik a legkedvezőbbek. A szervezeti változást ezeknek az igényeknek a kielégítése mozgatja.

1986 tavaszán már 300 szervezet végzett külkereskedelmi tevékenységet (állami vállalatok, ipari- és mezőgazdasági szövetkezetek, TEK-vállalatok, ÁFÉSZ-ek, közös vállalatok és társulások), ami azonban csak igen kis hányadát jelentette akkori vállalataink (gazdasági egységeink) számának.

1986-tól a jogosultság engedélyezése tovább egyszerűsödött, bár a jogosultság megszerzése még nem jelenti azt, hogy a külkereskedelmi tevékenység szervesen integrálódott a termelő, ill. kereskedelmi vállalatok tevékenységébe).

1986-ban a külkereskedelmi vállalatok ún. általános profilt kaptak, ami azt jelentette, hogy bizonyos szűk terméklista kivételével gyakorlatilag bármely árucikk forgalmazásával foglalkozhattak. Végeredményben látható, hogy az elmúlt évtizedek folyamán a magyar külkereskedelem szervezete egyre színesebbé vált.

A külkereskedelem liberalizációja

KÁDÁR Béla, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok minisztere a brüsszeli GATT-tanácskozáson a liberalizációról úgy fogalmazott, hogy Magyarországnak létérdeke olyan liberalizált külkereskedelem kialakítása, amely lehetővé teszi a termékek, szolgáltatások, a szellemi termékek és technológiák szabad áramlását az egyes országok között. Napjainkban a külkereskedelem liberalizálásának olyan előrehaladott szakaszában vagyunk, amely az elmúlt négy évtizedhez viszonyítva gyökeres átalakulást jelez.

Említettem, hogy az államosítás után a magyar külkereskedelem állami monopóliummá lett, és ennek megfelelően a külkereskedelmi miniszter meghatározott árukra specializált külkereskedelmi vállalatokat alapított. A külkereskedelem állami monopóliumával kapcsolatos felfogás napjainkra jelentős változáson ment keresztül. Általánossá vált az a felismerés, hogy a szak- külkereskedelmi vállalatok gátolják a fejlődést. Ebből

a felismerésből fakadóan egyre több állandó és eseti külkereskedelmi jogosítványt adtak ki. Lehetővé vált az is, hogy a termelő vállalatok válasszanak a külkereskedelmi vállalatok között. 1981-től bevezették a párhuzamos külkereskedelmi jogot, 1986-tól pedig 38 gazdálkodó szervezet már alanyi jogon kereskedhetett.

Az 1987. XII. 29.-ei KeM rendelet alapjaiban változtatta meg a korábbi helyzetet. E rendelet kimondta, hogy külkereskedelmi tevékenységet folytathat minden olyan gazdasági szervezet, amelyet ebből a célból a Kereskedelmi Minisztérium nyilvántartásba vesz. (Kivételt képeznek azok az áruk, amelyek az exportkivételi és az importkivételi listán szerepelnek.) A kivételi listán szereplő termékekre is lehetett ún. eseti engedélyt kérni. A rendelet szerint a külföldi érdekeltségű társaságok a magyar gazdálkodó szervezetekre vonatkozó szabályok szerint külkereskednek.

A fent említett nyilvántartásban meg kell jelölni – az exportálni, vagy importálni kívánt – termék statisztikai termékszámát, a tervezett áruforgalom éves nagyságát és a relációt. A bejelentéshez csatolni kell a feltételek meglétét igazoló nyilatkozatot is. A minisztérium 30 napon belül értesítést küld a nyilvántartásba vételről. Ezt az értesítést párhuzamosan megkapja a Gazdasági Kamara, az adott ágazati minisztérium, szövetséget esetében az országos érdekképviseleti szerv, a bejelentő bank számláját vezető pénzügyintézet, a Nemzeti Bank és a cégbíróság. A külkereskedelmi jogot (a bejegyzést) feltételhez lehet kötni. A feltételt a bejegyzésről szóló értesítésben, ill. a határozatba kell foglalni.

A rendelet azt is kimondja, hogy gazdasági tevékenység folytatására jogosult magánszemélyek saját előállítású termékeiket, szolgáltatásaikat, az Országos Találmányi Hivatalban bejelentett, ill. szabadalmazott találmányukat külföldön is értékesíthetik, ill. hasznosíthatják. A képző-, ipar- és fotóművészek, ill. az általuk létrehozott alkotóközösségek és jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok a minisztérium engedélyével saját alkotásaikat külfiacon is értékesíthetik. Néhány további kitétel:

– Az áruk kivitelére és behozatalára szóló jogosultság magába foglalja a külkereskedelmi szerződések előkészítésének, megkötésének és teljesítésének a jogát, valamint a külkereskedelmi célú piacutatás, reklám és propaganda tevékenység (pl. árubemutató, szakkiállítás, kiállítás, vásár, előadás rendezése, hirdetés stb.) jogát is.

– Az azonos árut forgalmazók kötelesek olyan együttműködést kialakítani, amely a hatékony külföldi piaci fellépés feltételeit megteremti.

– A minisztérium a külkereskedelmi tevékenység gyakorlásának jogát felfüggesztheti. (A nyilvántartásból való törlést a Gazdasági Kamara véleményezi.)

A fenti tartalmú rendeletet, amely 1988. január 1-jén lépett hatályba, a kereskedelmi miniszter 1/1989. (I. 18.) KeM rendelete módosította. A módosítás lényege, hogy a külföldi részvétellel működő gazdasági társaság a más magyar gazdálkodó szervezetekre irányadó szabályok szerint folytathat külkereskedelmi tevékenységet.

A gazdasági tevékenység folytatására jogosult természetes személy a minisztérium engedélyével – az export kivételi és az import kivételi lista kivételével – a saját előállítású termékeit, ill. szolgáltatásait külfiacon értékesíthetik és az exporttevékenység folytatásához szükséges termékeket beszerezheti.

Meg kell említeni, hogy az importbeszerzés liberalizálásának igénye hosszú időn keresztül kirekesztődött a hazai közgondolkodásból. Ez részben azzal magyarázható, hogy az 1968-as mechanizmusreform kompromisszumokkal volt terhes. Az 1970-es években a gazdasági vezetés által meghirdetett és a tényleges importbeszerzési gyakorlat egyre inkább eltért egymástól. Így az évtized végén hivatalos részről továbbra is akadályozták az importbeszerzési rendszer átalakítására irányuló elképzelések kidolgozását. A beszerzési rendszer megreformálására vonatkozó első elképzelés 1980-ban született meg és ezt követően csak a 80-as évek végén vetették fel ismét az importliberalizálás kérdését. Az egész kérdéskört a megkésetttség és a nyilvános vita kiiktatása jellemezte.

Célszerű tisztázni az importliberalizálás fogalmát is. Magyarországi környezetben a tőkés import liberalizálásán olyan intézményrendszeri, gazdaságpolitikai lépéssorozatot értünk, amelynek végén minden gazdasági egység számára lehetővé válik, hogy jövedelmét saját döntése alapján fordíthassa beszerzésre, vagyis néhány kereskedelempolitikai megfontolást figyelembe véve lényegében bármely országból, bármely szállítótól, bármely árut, vagy szolgáltatást – egy teljesen meghatározott szűk kört kivéve – saját döntésének megfelelően vásárolhasson (GÁCS J. 1989). A liberalizálás olyan folyamat, amelyben minimálisra zsugorodik az államigazgatási apparátus importot szabályozó tevékenysége. A liberalizálás célja:

- a világgazdasági változásokhoz való alkalmazkodás elősegítése;
- a hazai gazdálkodó egységek esélyegyenlőtlenségeinek csökkentése;
- a teljesítmények növelésének ösztönzése;
- a gazdasági verseny kibontakozásának segítése.

A dolgozatnak nem feladata részletesen foglalkozni az eddig ismert átfogó és részleges liberalizációs elgondolásokkal, ezzel kapcsolatosan sok szakember (GÁCS J., DEÁK J., BALASSA B., MIZSEI K., SIMON A., SALGÓ I., SZEGVÁRI I., OBLATH GY. stb.) fejtt ki gondolatokat ébresztő elképzeléseket.

Mínd egyik elképzelés szigorúan makroszintű keresletkorlátozásra épül, valamennyinek centrális eleme a forint konvertibilis valutákkal szembeni jelentős leértékelése.

A kormány az importkereslet elfutását a makroszintű kereslet visszafogásával, monetáris eszközökkel igyekszik megakadályozni.

A liberalizálás eddigi eredményei ellenére még nem lehetünk biztosak abban, hogy a szabadabb tett behozatal a későbbiekben nem fog-e elszaladni, az import versenye pedig nem okoz-e tömegesen gazdálkodási problémákat a hazai vállalatoknál.

A liberalizáció legnyilvánvalóbb eleme a beszerzési idő lerövidülése. Ez azt jelenti, hogy az engedélyezésre nem kell várni, a vállalatnak nem szükséges a bizonytalanságok miatt az importot jó előre megrendelni, túl korán elvámoltatni, készletezni. Továbbá a liberalizációtól az várható, hogy a nagyobb verseny révén hozzájárul az árak csökkentéséhez, általa növekednek azok a kényszerek, amelyek a kereskedelmi vállalatokat rugalmasabb, figyelmesebb munkára ösztönzik. Most mind a külföldi eladók, mind a hazai vevők könnyen megkérdőjelezhetik a korábbi közvetítők rátermettségét, hatékonyságát.

A liberalizáció révén a jelentősebb tőkés partnerek közelebb kerülnek a piachoz, Magyarországon képviseletet nyitnak és törekednek az állandó piaci jelenlétre. A beszerzés egyszerűsödése egyre több termelő vállalatot ösztönöz arra, hogy maga fogjon hozzá import ügyleteinek intézéséhez. Ugyanakkor a hazai vevők számos importáru esetében beszerzési forrást váltanak.

1990-ben a kormányzat a nemzetközi szervezeteknek tett ígéreteinek megfelelően a behozatal újabb 30%-ára terjesztette ki a szabad behozatal rendszerét. (Eltörölték továbbá a liberalizált import esetén nem igazán törvényesen szedett illetéket is.) 1990 év első hét hónapjában a konvertibilis behozatal 72%-a esett a liberalizált körbe.

Anélkül, hogy a liberalizálás ágazatonkénti hatását részleteiben is elemezném, egy összefoglaló táblázat tájékoztat az 1989, 1990 évi változásokról (5. táblázat).

1991-re az import 80%-ban engedélymentessé lett, ami lényegében az anyag- és alkatrészbehozatal döntő részét érintette, 1992–93-ra pedig a liberalizálás közel teljes körűvé válik. A kormány az engedélyezési rendszert a jövőben is tovább kívánja liberalizálni.

5. táblázat. A liberalizált importra vonatkozó mutatószámok alakulása
(1989, 1990. I–VII. hó)

Iparág	A liberalizáció foka a tényleges forgalom alapján, %		A liberalizált forgalom megoszlása, %		Növekedési ütem (előző év = 100%)	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990
Bányászat	0	7	0	0	0	86
Kohászat	0	68	0	5	0	81
Gépipar	86	90	83	53	126	123
Építőanyagipar	31	30	2	1	562	52
Vegyipar	2	75	11	25	88	94
Könnyűipar	6	44	2	7	162	103
Egyéb ipar	0	41	0	1	0	309
Ipar összesen:	43	74	98	97	124	105
Mezőgazdaság	24	39	2	2	151	199
Erdőgazdaság	0	100	0	1	0	198
<i>Mindösszesen:</i>	<i>42</i>	<i>72</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>124</i>	<i>106</i>

Forrás: KOPINT-DATORG 1990.

IRODALOM

- BALÓ GY.–LIPOVECZ I. 1988, 1989, 1990. Tények könyve. – Ráció Kiadó Bp.
- DEÁK J. 1987. A magyar külkereskedelmi szervezet továbbfejlesztése. – *Külgazdaság*, 5. pp. 3–12.
- GÁCS J. 1989. Egy importliberalizálódási javaslat és környezete. – *Külgazdaság*, 9. pp. 3–20.
- HEGYI Z.–TÖRZSÖK K.–METZ J. 1989. A külkereskedelem technikája. – Tankönyvkiadó, Bp.
- NÁRAY P. 1988. Az alanyi jog és a magyar külkereskedelmi szervezet. – *Külgazdaság*, 8. pp. 3–13.
- OBLATH GY. 1988. Külkereskedelmünk külső piaci szervezetének továbbfejlesztéséről. – *Külgazdaság*, 5. pp. 64–70.
- SALGÓ I. 1987. Külkereskedelmi szervezet és exportképesség. – *Külgazdaság*, 12. pp. 24–34.
- SCHWEITZER I.–VINCE P. 1987. A fejlett tőkés országokkal folytatott kereskedelem külső piaci szervezete. Körkérdés a magyar külkereskedelem helyzetéről. – *Külgazdaság*, 12. pp. 34–68.

(A cikk folytatása a 281. oldalról.)

A szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező látogatót némileg kárpótolta, hogy minden kiállító standján ingyen lehetett hozzájutni a szebbnél szebb reklámfüzetekhez, úrfelvétel poszterekhez.

Az autentikus szakemberek által írt tömör összefoglalók értékét nagyban növeli a kiváló ábraanyag és az illusztrációk. Igényes önálló tanulmánynak is beillik pl. a Német Szövetségi Műszaki-tudományos Minisztérium kiadványa, amely „Földünk változó arculata” címmel jelent meg (*Unsere Erde im Wandel*). A lokális környezetszennyezés planetáris hatását, annak gyors elterjedését ez a kiadvány pl. egy új globális tengeráramlási modellel érzékelteti. (Eszerint az Indiai-óceán mélyéről, Sri Lankától D-re feláramló hideg, sós mélyáramlás vize a felszínre végigszeli az Atlanti-óceánt egészen Izlandig, ott a mélybe bukva visszatér Brazília partjai felé, az Antarktisz előterében elhalad Ausztrália D-i partjai előtt, Tasmánia és Új-Zéland között É-ra fordul és csak a Kamcsatkai-félsziget magasságában emelkedik a felszínre. Innen Hawaii felé veszi útját, felszíni áramlás formájában áthalad a Timor-tengeren s az Indiai-óceán közepén csatlakozik a leírásunk elején említett indiai feláramlás vizéhez).

Úgy gondolom, érdemes felsorolni ugyanebből a munkából a Global Change keretében folyó kutatási programokat (zárójelben a programkezdési év): Globális környezetmonitoring rendszer (1974), Globális természeti erőforrás adatbázis (1985), Ember és Bioszféra (1971), Ózonprogram (1984), Nemzetközi Lithoszféra program (1981), Óceánaljzat-mélyfúrási program (1984), Grönlandi-tenger projekt (1987), Nemzetközi felhőklimatológiai projekt (1981), Trópusi óceán-atmoszféra program (1985), Világóceán-körforgás program (1990), Globális energia és vízkörforgási projekt (terv), az óceánok szervesanyagkészlete és annak áramlása c. program (1989), Nemzetközi Atmoszférakémiai program (terv), az utóbbi 2000–200 000 év globális változásai c. program (terv).

Igen tanulságos volt látni, hogy a világ legnagyobb tudományos központjai is törekszenek összehangolni környezetvédelmi és tájmonitoring kutatásaikat. (Harmonization of Environmental Measurement–[UNEP–HEM] Intézet, München.) Egy Magyarországhoz hasonló kis ország számára még inkább ajánlatos figyelemmel kísérni a nemzetközi programokat, s lehetőség szerint résztvenni azokban (MAB, Earthwatch stb.).

A kölni kiállítás négy napján a konferenciaközpontban csaknem 100 előadás hangzott el, ahol – magától értetődően – a szakma, ill. az adminisztratív testületek (minisztériumok, nemzetközi tudományos szervezetek) reprezentatív egyéniségei beszéltek működési területük legfontosabb eredményeiről.

Nem tudom, hogy az üzleti élet szempontjából a kölni szakvásár milyen sikert hozott. Abban azonban biztos vagyok, hogy látogatóként nem csak számomra volt szemlélet alakító, véleményformáló hatású élmény együtt látni az egész geotudomány kiterjedt érdeklődési és aktivitási területét, hanem valamennyi résztvevő számára is.

CSORBA PÉTER